

ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Висвітлено сучасні форми і методи формування крос-культурних цінностей у виховній роботі вищих педагогічних навчальних закладів. Особлива увага приділена формам виховної роботи (індивідуальним, мікрогруповим, груповим та масовим). Розкрито особливості організації та проведення кураторських годин, спецкурсу, зустрічей у бібліотеці, індивідуальних консультацій та тренінгової роботи зі студентами, спрямованої на виховання крос-культурних цінностей, та розглянуто методи етичного діалогу, бесіди, обговорення, дискусій, вправ, творчих завдань тощо.

Ключові слова: крос-культурні цінності, вищі педагогічні навчальні заклади, студенти, форми, методи.

Виховання крос-культурних цінностей є актуальною проблемою як для українського суспільства, зорієнтованого на національні й європейські цінності, так і для вищих педагогічних закладів, що потребує відповідних часові змісту, форм і методів виховання.

Різні аспекти формування крос-культурних цінностей у молоді досліджували І. Бех, О. Гулинська, Е. Заредінова, Т. Колосовська, М. Мід, В. Рощупкіна, Е. Хол, Д. Хупс та інші.

Метою статті є висвітлення змісту, форм і методів формування крос-культурних цінностей молоді у вищих педагогічних навчальних закладах.

Розроблена у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка система виховної роботи передбачала позааудиторну (кураторські години, спецкурси, тренінги, «зустрічі у бібліотеці»), культурно-дозвіллеву (фестивалі, ток-шоу, етичний театр, творчі дебюти, вечори відпочинку, свята), ігрову (ділові ігри, студентські вікторини, крос-культурні турніри, прес-діалоги «Я українець», «Я-Ти-Ми», «Те, що нас єднає», «Конфліктам – Ні», КВК), клубну («Подорож», етично-музичне кафе «Етичний вимір», Полемічний клуб) та громадську діяльність (участь у студентському самоврядуванні, різноманітних акціях, флешмобах, волонтерська робота).

Використання означеної системи сприяло розвитку когнітивної, емоційно-ціннісної, діяльнісної сфер, збагачувало

моральний і соціальний досвід студентів, формувало етичне поле життєдіяльності, уміння і навички взаємодії у крос-культурному середовищі.

Зміст виховання крос-культурних цінностей у студентів вищих педагогічних навчальних закладів відображає єдність визначених мети і завдань, спрямованих на забезпечення ефективної діяльності ВНЗ у контексті задоволення інтересу до інших культур, потреби у спілкуванні, толерантного прийняття своїх та чужих культурних цінностей, визнання здобутків рідної та іншої культури. Особливостями виховної діяльності вишу є добровільність участі в ній студентів, урахування їхніх інтересів, побажань, а також ініціативність, самостійність та самодіяльність.

Зміст виховання крос-культурних цінностей у студентів вищих педагогічних навчальних закладів охоплював: розширення світогляду і кола знань про крос-культурні цінності; формування стійкого інтересу до рідної культури та інших культур, які співіснують та взаємодіють на теренах України; розвиток уявлень про значення взаємодії і взаємозбагачення різних культур; усвідомлення мотивів толерантної поведінки, розвиток позитивної мотивації та рефлексії; формування установки на комунікацію і діалог; вироблення умінь і навичок самовиховання; корекцію негативних стереотипів, упереджень, бар'єрів крос-культурної взаємодії.

Відповідно до визначеного змісту нами було обрано індивідуальні, мікрогрупові, групові і масові форми роботи, які сприяли суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладачів і студентів, формуванню позитивного психологічного клімату, зростанню рівня крос-культурної взаємодії у виші.

Зокрема, масові форми виховної діяльності об'єднували студентів різних груп, курсів, факультетів і навіть вишів, що вимагало високої організованості, відповідальності за спільну справу, уміння спілкуватись, вести діалог, полілог. Масові форми зазвичай використовувались на підсумковому етапі виховної роботи і давали змогу представити результати роботи студентів. У групових формах роботи, як правило, брали участь студенти окремої групи, відвідувачі спецкурсу, гуртка, клубу, які добре знають один одного, спілкуються, становлять колектив. Мікрогрупові форми роботи застосовувались на етапі засвоєння знань, спільного виконання завдання та формування відповідних умінь і навичок, що сприяло встановленню партнерських стосунків у студентському колективі. Індивідуальні

форми роботи були спрямовані на глибоке розуміння інтересів та потреб студентів вищих педагогічних навчальних закладів і давали змогу розкрити унікальність кожного, щоб створити оптимальні умови для самореалізації. Індивідуальні консультації, бесіди, будувались на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, взаємоповаги викладача і студента. Під час індивідуальних консультацій студенти отримували кваліфіковану допомогу, яка стосувалась проблем взаємодії із представниками різних етносів і культур, подолання негативних стереотипів, конфліктів та ін. Так, на базі Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка для студентів факультету фізичної культури були проведені такі консультації: «Як гідно представляти свою країну на міжнародних змаганнях», «Що робити, коли тебе не розуміють», «Як співвідносяться західні і українські цінності», «Чи завжди потрібно доводити свою правоту і як це правильно робити», «Що ніколи собі не дозволить вихована людина», «Правила поведінки: український і західний етикет», «Україну бачитимуть у тобі» тощо. Для студентів філологічного факультету: «Мистецтво спілкування або про табу у різних культурах», «Долаємо негативні стереотипи», «Як правильно дискутувати», «Чи завжди потрібно виправляти помилки», «Гідно представити українську культуру», «Міміка і жести у різних культурах», «Не допустити конфлікту», «Те, що нас об'єднує», «Європейські традиції в українській літературі», «Діалог — шлях до порозуміння» та інші.

Консультації надавали і психологічні центри університетів. Зокрема, психологічна служба Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка надавала психологічну допомогу гетеронаціональним сім'ям (окремим членам та подружжю), яка спрямовувалась на формування, розвиток і корекцію уявлень про гетеронаціональні шлюби, своєрідність їх формування та зміцнення; запобігання негативних явищ у житті сім'ї.

Кураторські години передбачали такі напрями: діалог культур; вищий педагогічний навчальний заклад як крос-культурне середовище; сучасні комунікації; міжкультурна толерантність; негативні стереотипи; подолання міжкультурних конфліктів; уміння і навички крос-культурної взаємодії.

Кураторські години допомагали встановити суб'єкт-суб'єктні стосунки викладачів і студентів, виявити коло проблем, не лише обговорити їх, а й знайти практичне вирішення. При цьому важлива роль відводилась етичним бесідам. Так, під

час кураторської години для першокурсників «Толерантність як крос-культурна цінність», у вступній бесіді куратор звертав увагу на те, що толерантність є вкрай необхідною в умовах існування різних культур, розбіжностей у поглядах, ставленні до життя. Водночас толерантність є показником моральної вихованості, інтелігентності особистості, її уміння будувати свої стосунки з іншими, що виявляється у повазі до людей, визнанні їхніх позитивних якостей, особливостей, права на власну думку. Брак толерантності є причиною як політичних, так і економічних проблем, напруги у суспільстві. Педагог звертав увагу на те, що термін «толерантність» визначається від латинського *tolerantia* – терпіння (поблажливість до чого-небудь). Однак саме поняття по-різному тлумачиться у різних культурах, що можна пов'язати з історичним досвідом того чи іншого народу. В англійській мові, згідно з Оксфордським словником, толерантність – «готовність і здатність без протесту сприймати особистість або річ», у французькій – «повага свободи іншого, його способу мислення, поведінки, політичних і релігійних поглядів». У китайській мові бути толерантним означає «виявляти великодушність до інших». В арабській толерантність – це «прохання, поблажливість, м'якість, співчуття, прихильність, терпимість до інших». У перській – «терпіння, витривалість, готовність до примирення». В іспанській – «зда-тність визнавати відмінні від власних ідеї або думки».

Етичний діалог допоміг студентам охарактеризувати толерантність як: терпимість до чужих думок, вірувань; визнання рівності інших; повагу особистої, людської та національної гідності; повагу прав інших; готовність приймати чужу думку; прийняття іншого таким, яким він є; здатність поставити себе на місце іншого; повагу права бути іншим; співпрацю, партнерство, взаємодія; відмову від нав'язування своїх цінностей; відмову від домінування, заподіяння шкоди і насильства.

Подальша робота передбачала ознайомлення студентів із Декларацією принципів толерантності, затвердженою резолюцією 5.61 Генеральною Конференцією ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року. Обговорення статей Декларації виявило готовність студентів послуговуватися ними на особистому і професійному рівні. «Декларація містить дуже чіткі положення, які стосуються різних сфер нашого життя. І за час навчання у виші ми маємо підготуватися до того, яким чином їх упроваджувати у своїй професійній діяльності» (Олена М.), «Хотілося б, щоб положення Декларації були втілені на всіх

рівнях українського суспільства. Кожен з нас має зробити висновок, що ми можемо самі для цього зробити» (Ігор К.), «Щоб рухатися уперед, потрібно позбутись усього того, що нам заважає: нетерпимості, підозрливості, закритості, агресивності» (Світлана Р.).

Зацікавлення у студентів викликала кураторська година для другокурсників «Позитивні та негативні міжкультурні стереотипи», під час якої студенти розглянули вікові стереотипи («Тим, кому за 20, вже не молоді», «Молодь за авангард»); гендерні («чоловіки і жінки — різні», «усі жінки лише використовують чоловіків»); расові («усі китайці на одне лице», «усі негри чорні»); конфесійні («іслам проповідує тероризм», «усі попи люблять гроші»); професійні («усі вчителі дратівливі», «усі судді — хабарники»); національні («усі євреї скупі», «росіяни — шовіністи», «українці — індивідуалісти»); географічні («життя в Європі позбавлене труднощів»); речові («японські автівки найякісніші», «німецька побутова техніка краща»). Розглядаючи проблему стереотипів, студенти дійшли висновку, що вони переважно є нейтральними, навіть позитивними, оскільки визнають деякі переваги чи досягнення іншої культури, однак за певних обставин (непорозумінь, конфліктів, суперечок) можуть набувати негативного забарвлення і призводити до негативних наслідків, таких як расизм, сексизм, ісламофобія тощо.

Презентуючи книжкову виставку, підбрану спеціально до кураторської години, педагог звернув увагу на той факт, що вперше термін «стереотип» був використаний американським журналістом Уолтером Ліппманом у 1922 році у книжці «Суспільна Думка» (Public Opinion), за допомогою якого він намагався описати метод типізації людей суспільством. Зокрема, він визначив стереотипи як упереджені думки, що керують усім процесом сприйняття. Вони маркують визначені об'єкти як знайомі чи незнайомі, так що ледь знайомі здаються добре відомими, а незнайомі — далекими. У. Ліппман стверджував, що стереотипи є набагато простішими за реальність, їх можна обмежити двома-трьома реченнями. Люди набувають стереотипів не з власного досвіду, а з чужої думки (ЗМІ, знайомих тощо). Усі стереотипи більш-менш хибні, бо приписують конкретній людині риси, якими має володіти певна група. Вони дуже живучі: навіть, переконавшись у тому, що стереотипи не відповідають дійсності, люди не поспішають від них відмовлятися, вважаючи це винятком із правил.

Вправа «Дві сторони одного Місяця» дала студентам змогу визначити позитивні і негативні функції стереотипів та їхній вплив на крос-культурні цінності. Позитивними функціями стереотипів, на думку студентів, є: оперування готовою і зрозумілою інформацією стосовно іншої культури; можливість передбачати різні форми поведінки представника тої чи іншої культури; захист рідної культури, традицій, звичаїв, звичок та ін., що відображає певний культурний рівень суспільства, його минуле та сучасність; створення умов для комунікацій у крос-культурному спілкуванні на рівні минулого, сучасного і майбутнього; формування певних зразків, моделей, стандартів крос-культурної поведінки; спонукання до соціальної адаптації, самоідентифікації; пошуки гармонійного існування людини у світі.

Серед негативних функцій стереотипів: хибне тлумачення поведінки представників іншої культури та їхніх цінностей; розмежування на своїх і чужих; формування упереджень, що ґрунтуються і підсилюються помилковими та застарілими уявленнями про іншу культуру; обмеження і самообмеження особистості; смислові бар'єри.

Творче завдання «Дорожня карта миру» ставила за мету на основі аналізу причинно-наслідкових зв'язків розробити стратегію подолання стереотипів. Розроблена стратегія подолання негативних стереотипів передбачала: надання всім культурним суб'єктам рівних прав і можливостей, участь студентів у крос-культурних проектах; створення умов для крос-культурної комунікації і взаємодії у молодіжному середовищі; розвиток народної дипломатії з метою налагодження повноцінного діалогу між представниками різних культур; створення на базі вищого педагогічного навчального закладу національно-культурного осередку з питань інтеграції до ЄС та вивчення культури європейських країн; розроблення системи виховних заходів у ВНЗ, які б демонстрували відкритість до культур, історії, ремесел, традицій та сприяли не лише внутрішній стабільності, а й створенню позитивного іміджу вищого навчального закладу і України загалом; розроблення пропозицій та методичних матеріалів для педагогічної практики у школі з метою крос-культурного виховання школярів.

Заключна бесіда засвідчила, що студенти переконалися у шкідливості стереотипів. В устах деяких політиків вони можуть перетворитися на пропаганду расизму, ксенофобії, виправдання аморальних, неприйнятних у суспільстві вчинків.

Як приклад, було наведено навішування ярликів «бандерівці» на весь український народ та виправдання російськими політиками анексії Криму, розбрату Сходу і Заходу України. Однак студенти переконані, що сучасне життя у крос-культурному середовищі потребує спільних зусиль для налагодженні діалогу навіть між супротивниками, найефективнішим кроком до якого є подолання негативних стереотипів, вироблення спільних цінностей, що стане запорукою миру і партнерських відносин. На думку студентів, особлива роль належить вищим педагогічним навчальним закладам, оскільки від підготовки майбутнього вчителя значною мірою залежить якість освіти і виховання, урахування об'єктивних і суб'єктивних чинників, які визначають ефективність крос-культурного виховання в сучасних умовах.

У процесі роботи свою ефективність довів розроблений нами спецкурс «Крос-культурні цінності сучасного педагога», розрахований на 16 годин. Під час спецкурсу використовувалась інтуїтивно-дискусивна взаємодія з метою засвоєння певної інформації, стереотипно-мотиваційна взаємодія у самостійній діяльності за підтримки педагога та особистісно усвідомлена взаємодія, що визначалась особистісною позицією студента в організованому полікультурному діалозі. Спецкурс передбачав плюралізм думок та будувався на основі демократизму, поваги до думки усіх учасників та використання різних видів діяльності: пошукової, проектної, ігрової тощо.

Цікавою формою роботи зі студентами філологічного факультету стали «Зустрічі у бібліотеці», під час яких студенти мали можливість не лише ознайомитись з літературними новинками, а й обговорити їх. Читання уривків твору здійснювалося мовою оригіналу у музичному супроводі та із показом слайдів. Обговорення творів допомагало глибше зрозуміти проблему, «зануритися в іншу культуру».

Уся система виховної діяльності будувалась відповідно до специфіки вищих педагогічних навчальних закладів, що позитивно позначилось на формуванні крос-культурних цінностей у студентів вищів та визначило зміст виховної діяльності і вибір доцільних форм і методів роботи.

Література

1. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. Recomandarea 1201 (1993) privind un protocol adițional la Convenția europeană a drepturilor omului, privind drepturile minorităților naționale // Patraș E. Minoritățile naționale din Ucraina și Republica Moldova: statutul juridic. – Cernăuți : Ed. Alexandru cel Bun, 1999. – P. 256-260.

2. Banks J. Multicultural education: issues and perspectives / J. Banks. — 3rd ed. — Boston: Allyn & Bacon, 1997. — 446 p.
3. Bennett C. Comprehensive multicultural education: theory and practice / ed. by Christine Bennett. — 4th ed. — MA: Allyn & Bacon, 1999. — 440 p.
4. Berry J. W. Immigration, acculturation and adaptation / J. W. Berry // Applied psychology: An international review. — 1997. — Vol. 46 (1). — P. 5-68.
5. Cross-cultural psychology: Research and applications / [Berry J. W., Poortinga Y. H., Segall M. H., Dasen P. R.]. — Cambridge etc. : Cambridge University Press, 1992.

В статье рассмотрены современные формы и методы формирования кросс-культурных ценностей в воспитательной работе высших педагогических учебных заведений. Особое внимание уделено формам воспитательной работы (индивидуальным, микрогрупповым, групповым и массовым). Освещены особенности организации и проведения кураторских часов, спецкурса, встреч в библиотеке, индивидуальных консультаций и тренинговой работы со студентами, направленной на воспитание кросс-культурных ценностей, также рассмотрены методы этического диалога, беседы, обсуждения, дискуссий, упражнений, творческих заданий и др.

Ключевые слова: кросс-культурные ценности, высшие педагогические учебные заведения, студенты, формы, методы.

T. V. Olynets

The Content, Forms and Methods of Formation of Cross-Cultural Values in Higher Pedagogical Educational Institutions

Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University (1/6 Uralska Str., Kamianets-Podilskyi, Ukraine).

This article deals with new forms and methods of forming cross-cultural values in the educational work of higher pedagogical educational institutions. Special attention is paid to forms of educational work (individual, micro-group, group and mass). The author points out the peculiarities of organization of curator's hours, special course, and meetings in the library, individual consultation and training activities with students directed at education of cross-cultural values, and considers methods of ethical dialogue, conversation, discussion, debates, exercises, creative tasks etc. The content, forms and methods of work used in the educational activities of higher educational institutions were aimed at the formation of a cross-cultural environment in higher pedagogical educational institutions, intercultural tolerance, dialogue of cultures, overcoming negative stereotypes, intercultural conflicts, the development of modern communications, skills of cross-cultural interaction.

Keywords: cross-cultural values, higher pedagogical educational institutions, students, forms, methods.